

mozgástér nem kínálkozott, de a nemzeti sajátosságok adtak némi lehetőséget. A mintakövetés érvényesült a rendszerváltás után is, de sokkalta dominánsabbá vált a nemzeti jelleg. Ekkor időnként ütköztek a biztonságfelfogás professzionális és műkedvelő közelítésmódjai. A slágertémák között említést érdemel például a „körkörös védelem”, amely hatást gyakorolt a biztonságpolitikai gondolkodásra (katonai szempontból talán kevésbé, de politikai szempontból mindenképpen), vagy éppen a *semlegesség* kérdése.

* * *

Konklúziók:

- katonai értelemben a biztonságpolitikai gondolkodás gyökerei már a '80-as években fellelhetők;
- a szakma részéről mind mennyiségi (ld. statisztikák), mind minőségi (nyelvismeret, szakmaközi áthallások iránti növekvő érzékenység stb.) reakció történt, vagyis e tekintetben is van fejlődés.
- minőségi fejlődést illetően – bár a folyamatosság kimutatható – érzékelhető kilengések.
- evolúciós szempontból megjegyzendő, hogy ezt a fejlődést az adaptivitás (ld. NATO-csatlakozás) és az esetlegesség egyaránt jellemzi.

Szenes Zoltán

A NATO-partnerség és a Magyar Honvédség átalakítása¹⁸

A '90-es években a Magyar Honvédség szinte hihetetlen feladatot hajtott végre, hiszen nem egészen egy évtized alatt – a Varsói Szerződés után – a NATO tagja lettünk. Sikeresen megoldottuk, hogy már az első lépcsőben, 1999-ben bekerültünk a NATO-tagok közé, ellentétben például a románokkal, akik ezt nagyon nehezen élték meg.

Ellentmondásos helyzet alakult ki, hiszen sikeresen tagok lettünk, de szinte még be se léptünk, a miniszterelnök mégis elrendelte a stratégiai és védelmi felülvizsgálatot.

Egyfelől a NATO-tagság lehetővé tette a Magyar Honvédség viszonylag kockázatmentes leépítését (az 1989. decemberi 155.000-ról a mai 29.200 főre), másfelől a NATO ösztönzi a politikai vezetést, hogy fordítson erőforrásokat a védelemre...

Én tanultam a Szovjetunióban is, igaz, szakmai akadémián, de ott, a mai felfogás szerinti szakmai MSc-képzésben – eltekintve néhány biztonságpolitikai tantárgyaktól –, a NATO-t nem tanították. Ez azért fontos, mert ha eltekintünk az átalakítás

¹⁸ A *30 év a hadtudomány szolgálatában* című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott előadás hanganyagának szerkesztett változata.

politikai-ideológiai részétől, a katonai-szakmai oldalon ugyanazok a törvényszerűségek jelentek meg. A katonai átalakításban tehát a váltás gyorsan ment, mert nagyon sok szakmai azonosság van.

Nagyon fontos volt persze a nyelvtudás. Én személy szerint azért tartozok az átalakítás nyertesei közé, mert amíg aspiráns voltam, megtanultam angolul. 1999 után nem fordítják le magyarra a NATO dokumentumait.

Összegezve tehát: a NATO-csatlakozás politikai értelemben egy nagy siker, viszont az érdemi katonai felkészülési folyamat lényegében csak a felvételt követően kezdődött, ami folyamatosan zajlik napjainkig.

* * *

A magyarországi belső változások és a NATO változásai folyamatosan hatottak egymásra és az integrációs folyamatra.

Magyarország az egyetlen olyan NATO-tag, amelyik 1994 óta minden évben NATO-konferenciát szervez a parlament, a Külügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium közreműködésével, függetlenül attól, hogy melyik párt kormányoz. Vagyis a politikai osztály egységesen hitet tesz a NATO-tagság mellett.

Ahogy közeledtünk a NATO-csatlakozáshoz, úgy vált mindinkább egyértelművé, hogy minden fontos döntés – politikai döntés. Ennek nyomán tettünk olyan vállalásokat, amelyek tényleges tartalmával a politika nem volt tisztában, nem ismerte a vállalás szélességét, mélységét és annak konzekvenciáit. 1998-ban például felvállaltuk egy dandár felállítását, amelynek 2005-re meg kellett volna történnie, de ez valójában még mindig a tervezés állapotában van... Fontos tehát, hogy a nemzetközi, a hazai politikai és a katonai szakmai gondolkodásnak összhangban kell lennie.

A rendszerváltást követő időszak magyar politikai gondolkodásában az Európai Unióhoz való csatlakozás jelentette a prioritást. 1991 decemberében Antal József aláírta Brüsszelben a társulási szerződést az Európai Unióval, ami 1994. február 1-jén lépett hatályba, február 8-án pedig aláírtuk a békepartnerségi szerződést.

Mindeközben mi is, – de a csehek, a lengyelek, és a szlovákok is, – úgy éreztük, hogy bennünket nem akarnak felvenni a NATO-ba. Clinton elnök 1994 januárjában külön leült a V4-kel vacsorázni és meggyőzni őket arról, hogy a békepartnerség valójában pozitív dolog, mert felkészít bennünket a majdani tagságra. Ne feledjük: NATO demokratikusan működik...

Ami a nemzetközi változásokat illeti, fontos mozzanat volt a Varsói Szerződés megszűnése és a szovjet csapatkivonás, a NATO részéről 1990 júniusában megfogalmazott londoni nyilatkozat, továbbá Magyarország környezetének megváltozása, különösen a délszláv válság. A NATO-csatlakozás valójában a partnerségi szerződés aláírása után gyorsult fel, még inkább 1995-ben, amikor Magyarország egy bátor döntéssel felajánlotta a NATO-nak a befogadó nemzeti támogatást az IFOR-művelethez. Itt nagyon fontos szerepe volt a politikai döntésnek, amely felgyorsította a folyamatot.

A NATO londoni csúcstalálkozója azért fontos, mert megfogalmazott néhány alapvető kérdést: alkalmazkodni kell az új helyzethez; már nem vagyunk ellenfelek, tehát baráti jobbot kell nyújtani; fontos a diplomáciai és a katonai kapcsolatok felvétele, a dialógus; a megváltozott világban új stratégia kell! Mindennek nyomán

módosították a védelmi alapelveket (csökkentették a nukleáris fegyverek jelentőségét) és 30–40%-al csökkentették az egykori vasfüggöny közelében állomásoztatott csapatok létszámát.

* * *

A NATO részéről is az volt a kérdés, hogy hogyan valósítsák meg a közeledést, aminek módját végül is menet közben „találták ki”. Például azt, hogy ’92-től legyen egy partnerségi tanács, partnerségi program. Tehát gyakorlatilag a NATO is folyamatosan változott.

A szövetség változásai természetesen hatást gyakoroltak a nemzeti politikai-biztonsági gondolkodásokra is. ’93-ig tartott, amíg sikerült kimunkálni az új biztonságpolitikai, védelempolitikai alapelveket, majd ’98-ban körvonalazódtak a máig érvényben levő biztonság- és védelempolitikai alapelvek. A NATO és annak környezete is változott (fejlődött az Európai Unió, Jugoszlávia szétesett, megszületett a Boszniára vonatkozó Dayton-i egyezmény, formálódtak az orosz–NATO kapcsolatok, Afganisztánban is megindult valami), amely időszakot a magyar, a cseh és a lengyel csatlakozás zárta ’98-ban. Ez volt a szövetség első keleti irányú nyitása, bővítése.

A 155.000 fős magyar hadsereg létszáma nem egészen 10 év alatt 100.000 alá csökkent. Ez úgy vált lehetővé, hogy az említett pozitív folyamatok, döntések megtörténtek és a mindenkori magyar politikai vezetés ezeket proaktívan kezelte. Így kerülhetett be Magyarország a NATO-bővítés első körébe. A NATO először kimunkálta a stratégiai koncepciót, megteremtette az együttműködés kereteit (ld. Észak-atlanti Együttműködési Tanács), azután elkezdett „koncepciókat gyártani”, megfogalmazta a bővítés követelményeit. A katonai követelményeket azonban a csatlakozó országok ’98 őszén már különösebb előrejelzés nélkül kapták meg. A NATO tehát folyamatosan alakult át és erre a szervezet politikai és katonai vezetése egyaránt képesnek bizonyult.

* * *

Az említett változások – amiket nem mindenki volt képes befogadni – jól nyomon követhetők Lőrincz Kálmán *Menetben* című könyvében. Az akkori 40 év körüliek könnyebben alkalmazkodtak a változásokhoz, de a tíz évvel idősebbek már sokkal nehezebben...

’94-ig alapvetően nemzeti haderőépítés folyt (ki kellett dolgozni az országvédelmi doktrínát, amelynek során a korábbi kétharmados támadó kapacitásokat egyharmadra kellett csökkenteni; új egyenruhánk lett; megváltoztak az alakulatok elnevezéseinek elvei; Néphadsereg helyett Magyar Honvédség; „elvtárs” megszólítás helyett „úr” stb.). ’95-től már megkezdődtek a PfP-gyakorlatok, 1995 októberében megalakult az Euroatlanti Integrációs Munkacsoport (sajnos 1999-ben megszüntették) és folytathatnánk a sort. Tehát elindult a folyamat és ezt a politika vezérelte.

’94 után szinte azonnal el kellett kezdeni a haderő-átalakítást. Ez a folyamat jól nyomon követhető Végh Ferenc PhD-értekezésében, amely tartalmazza, hogy mit tettek meg akkor és mit kívántak megvalósítani 2003-ig. Ennek egy részét megcsinálták (például megalakultak a haderőnemi vezérkarok, amiket aztán később megszüntettek). Már az értekezésben felmerült az altiszti akadémia létrehozásának szándéka (1998-ban!), amely aztán valójában 2011. november 15-én jött létre Szentendrén.

Abban az időszakban a kulcsszó a *kompatibilitás* volt, ami lényegében annyit jelentett, hogy legyünk képesek együtt dolgozni másokkal, miközben nem akadályozzuk a többieket. Ma az együttműködési képesség, az *interoperabilitás* kerül előtérbe, ami a kapcsolódásnak már egy másik dimenzióját jelzi.

A csatlakozási folyamattal együtt tehát elindult egy sok áldozattal, veszteséggel járó, fájdalmas haderőreform. Az első kormányzati időszakban ez a *nemzeti önerőre való támaszkodás politikájaként* fogalmazódott meg, amelynek öt fő iránya volt: a VSZ-kapcsolatok lebontása, a fegyveres erők depolitizálása, a politikai szinten meghirdetett „körkörös védelem” (amely valójában területvédelem volt), az euroatlanti kapcsolatfelvétel, a haderőcsökkentés és haderő-átalakítás.

Markáns váltás 1994–98 között kezdődött. '95-től már csapatokat (nem szakértőket!) küldtünk mindenfelé. A Boszniában települő műszaki zászlóalj aztán a következő öt évben hihetetlen érdemeket szerzett, hiszen nemcsak valóságosan épített hidakat, hanem a lelkekben is (ld. mosztári híd)! Mindez igen jó hírért keltette a magyar katonának. Már a '90-es öbölháborúban is jelen volt egy orvosi kontingens, de igazából '95-től kezdtünk jelentősebb erőket küldeni a különböző NATO- és ENSZ-missziókba. A bizalomépítés jegyében elindultak a két és többoldalú kapcsolatok. A '91-ben indult Visegrádi Együttműködés igen komoly eredményeket könyvelhetett el '95–'96-ban. Igen nagy jelentőségű volt az Országgyűlés 1995-es döntése a befogadó nemzeti támogatásról (ld. a taszári repülőternek és bizonyos pécsi objektumoknak a NATO rendelkezésére bocsátása), ami igen sokat jelentett a majdani tagfelvételünk szempontjából. Ebben az időszakban tehát *jó* döntések születtek! A politika fontosnak tartott egy kampányt: a csatlakozással összefüggő népszavazás előkészítését.

* * *

Végül is 1999. március 12-én tagországa lettünk a NATO-nak. Ez komoly politikai siker, de az örömet rövidesen beárnyékolta a felismerés, hogy még igen sokat kell tenni a megfelelés érdekében.

A kapcsolódási folyamat elejétől látszott, hogy a régi, VSZ-típusú tömeghadserg alkalmatlan a NATO-csatlakozásra, ezért a Németh-kormánytól kezdve mind egyik formálgatott rajta valamennyit. Németh Miklós 100.000 főre csökkentette a hadsereget, megszüntette a Munkásőrséget, kivonultak a szovjet csapatok, folyamatosan csökkent a sorkatonai szolgálat időtartama. A politikai vezetés és a társadalom egyaránt hivatásként, szakmaként akarta látni a katonai szolgálatot. Közben természetesen változtak a törvények is. A '93-as törvény vitte be a védelempolitika alapelveit a jogalkotásba. A '94-es parlamenti ciklustól még bátrabb lépések kezdődtek a NATO-csatlakozás irányába (60.000 főre csökkent a létszám, új vezetési rend jött létre, sor került bizonyos beszerzésekre, tovább csökkent a sorkatonai szolgálat időtartama). Ezzel jutottunk el a NATO-ba, de a tagsággal szinte egyidejűleg hirdette meg a miniszterelnök az elkerülhetetlen stratégiai felülvizsgálatot.

Nem volt egyszerű ez a folyamat, mert a változásokat ugyan akarta az ország, de ehhez erőforrások nem álltak rendelkezésre. 1989-ben még a GDP 2,61%-át fordítottuk a védelemre, 1999-ben már csak 1,65%-át, ami reálértékben 30–40% eltérést jelent. Az átalakítás tehát úgy kellett megcsinálni, hogy nem voltak többlet-erőforrások. Mindeközben tömeges eszköz kivonásra került sor, bár volt egy minimális

fejlesztés is (ld. az államadósságból származó MiG–29-esek, T–72-esek, később a Mistrálok rendszerbe állítása).

A második ciklus alatt megszűnt a haderő tömeghadsereg-jellege, jelentős mértékű volt a létszámcsökkentés, a támadótechnika csökkentése, elindult a békefenntartásban való részvétel. Végül is 2004. november 3-án létrejött az önkéntesekből álló haderő.

NATO-hatásra a Magyar Honvédség tízéves hosszú távú fejlesztése állandó kihívás elé állítja a kormányzatot. Beléptünk a NATO tervezési rendszerébe és kezdetét vette a NATO-kompatibilitás kialakítása. Közben '98 szeptemberében megjelentek a *minimum katonai követelmények*. Ennek keretében az első fontos lépés volt az integrálódás a NATO légvédelmi rendszerébe. A légi erőknek a NATO-hoz illeszkedő elemei modernizálódtak a legjobban. A következő illeszkedési pontot a biztonsági dokumentumok jelentették, hiszen a kétharmados többséggel elfogadott '95-ös nemzetbiztonsági törvénynek a dokumentumok minősítésére vonatkozó előírásai nem harmonizáltak a NATO normáival. A harmadik fontos terület a NATO-pozíciók feltöltése volt, ami megvalósult. A negyedik pedig az (akkori) kijelölt erők felkészítése, ami szintén megvalósult. Ennek az illeszkedési folyamatnak 2006 decemberében lett vége, amikor megkaptuk a NATO-tól a teljes műveleti együttműködési képesség elismerését.

Kiss Petra

A NATO megjelenése a hazai hadtudományi szakirodalomban (1990–1999)¹⁹

A Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoportja 1995-ben állt fel és számos tanulmánnyal járult hozzá a NATO jobb megismeréséhez. Fontos forrást jelentettek a *Honvédelem négy éve* című kiadványsorozat egyes elemei, továbbá a Stratégiai Védelmi Kutatóintézetben zajló kutatásokat bemutató publikációk, cikkfordítások.

A folyóiratok közül kiemelten a Hadtudomány, illetve az Új Honvédségi Szemle járult hozzá a téma bemutatásához. E periodikák csaknem valamennyi lapszámukban foglalkoztak a NATO-val, Magyarország perspektíváival a szövetségben. A Hadtudományban – bár a folyóirat 1991 és 1999 között mindvégig foglalkozott a témával – 1994/95 fordulóján szemmel láthatóan megnövekedett a Magyarország biztonság- és védelempolitikájával foglalkozó publikációk száma. Ezen belül különösen a haderő-átalakítás és a magyar politikai lehetőségek vizsgálata. Az Új Honvédségi Szemlelben '91 és '92 között jobbra a nemzetközi katonai kapcsolatokkal foglalkozó cikkekben követhető nyomon a NATO iránti érdeklődés. Főként '94 és '98 között jelent meg sok, a témával foglalkozó publikáció. A '90-es évek második felében jelentős

¹⁹ A *30 év a hadtudomány szolgálatában* című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott korreferátum hanganyagának szerkesztett változata.